

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk Maanedsskrift

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland

ved Cl. Eskildsen og H. Lausten-Thomsen.

INDHOLD:

Sognepræst Johan Zerlang. — J. L. Mosbech: Matrikulsforhold nord og syd for Kongeaen II. — Cl. Eskildsen: Den alsiske Sture-Slægt. — Johan Zerlang: Vi hilser Dankongen som Drot i vort Land (Digt). — Samleren.

Nr. 6. — 1. DECEMBER 1924. — 1. Aarg.

Sønderjydske Maanedsskrift

udgivet af „Historisk Samfund for Sønderjylland“ ved C. Eskildsen og H. Lausten-Thomsen, koster bestilt igennem Postvæsenet 1 Kr. 65 Øre, Postpenge medregnet, i Boghandelen 1 Kr. 50 Øre fjerdingaarligt.

Sønderjydske Maanedsskrift

har i dette Kvartal faaet mange nye Holdere; men det har endnu langt fra nok.

Virk for dets videre Udbredelse!

Skaaf os nye Holdere til Januar Kvartal!

Nye Bøger:

Hjemstavns Minder af Højskoleforstander Peter Andresen, Vinding.
Konrad Jørgensens Bogtrykkeri, Kolding.

Sønderjydske Aarbøger, II. Halvb. 1924. Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland, Aabenraa.

Indhold: Niels Hansen: Af Kaptajn C. C. Fischers Livserindringer.

En Selvbiografi: Provst O. Lund i Agerskov.

H. Lausten Thomsen: Tre Bøger om Krigsminder.

Thomas Otto Achelis: Haderslev Skomagerlaug gennem Tiderne.

Thade Petersen: Sønderjylland i 1923.

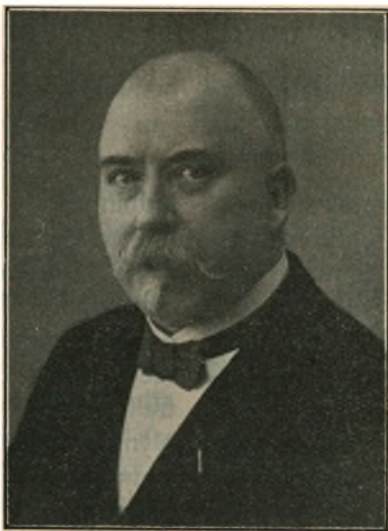
Richard Haupt: Geschichte und Art der Baukunst im Herzogtum Schleswig. Verlag „Heider Anzeiger“, Heide i H.

H. Grüner Nielsen: Læsøfolk i gamle Dage. (Danmarks Folkeminder Nr. 29) København 1924.

Sprogforeningens Almanak for 1925.

Sognepræst Johan Zerlang

i Gramby døde pludselig den 14. Oktober 1924, 60 Aar gammel. Han indtog i mange Maader en Særstilling iblandt Sønderjyllands Præster. Han var en af de faa, hvis danske Sindelag der aldrig var Tvivl om, fordi han altid viste sin faste Tilknytning til dansk Tankesæt. Han elskede sit Lands Historie; han, der havde gaaet i tysk Latinskole og var uddannet paa tysk, oversatte „Gunløg Ormstunges Saga“ for mange Aar siden til „Nordslesvigsk Søndagsblad“ og gengav islandske Fortællinger i „Illustreret Tidende“. Da han for nogle Aar siden blev opfordret til at sende nogle Oplysninger til en ny Udgave af Trap, blev det en stor historisk Afhandling, der kom fra ham. Zerlang var en Bondesøn fra Skovsbjerg ved Toftlund (født 16. Aug. 1864) og stod i det nærmeste Forhold til Hjemegnens Tankegang og Overlevering. Han var Medlem af det Kgl. nordiske Oldskrift-Selskab og af Samfund til Udgivelse af gammel nordisk Litteratur. Fra Foreningens Oprettelse i 1908 var han et virksomt Medlem af „Danmarks Folkeminder“.

Johan Zerlang var — det vidnede Pastor Hansen af Dybbøl ved hans Grav — „den sandhedskærlige og uforfærdede Stridsmand, der aldrig gik paa Akkord med Uretten, og hvis Skjold var uplettet og blankt“. Han var en afholdt Præst i sit Sogn, og han var en Modersmaalets Ridder. Gang efter Gang talte han dets Sag i Provsti- og Provinssynode. Han var i Fremmedherredømmets Tid i sproglige Spørgsmaal undertiden danske kirkeligt sindede Lægsmænds naturlige Mærkes- og Talsmand.

Johan Zerlang var en Digter som faa i vort Folk; hans Tone minder tit om Folkevisen, undertiden om Brorson. Altid er den dog hans egen, der kan være noget skært, undertiden klingert over den, som gør den forskellig fra al anden Digtning, og den kan naa til de dybe Klokketoner, som vi ellers kun finder hos Johannes Jørgensen. Samtidig kan den hæve sig baade til Styrke og Djærvhed, kan endogsaa blive voldsom og bidsk, naar han taler om Prøjservældet. Grundtonen er dog altid hans personlige Tro, som han kan sidde paa en Bænk i Lunden ved Gram og udsynge den, medens Solen synker over Aaen og Landskabet ligger i Aftenskær. Ejenommeligt er i mange Maader det hidtil utrykte Digt, der findes i dette Hæfte, selv om det ikke ejer den blide og skære Klang, der maaske giver hans Vers størst Værd. Th.

Matrikulsforhold nord og syd for Kongeaaen.

Af Amtslandinspektør J. L. Mosbech, Tønder.

II.

Paa dette saa historisk smukke, men i Praksis saa ufuldkomne og primitive Grundlag fortsatte det sønderjydske Matrikulsvæsen i mere end to Aarhundreder, lige til 1864. Vel søgte man ved forskellige Lejligheder at hidføre Forbedringer, men det virkede dog alt kun som Lapper paa en i det hele skrøbelig Klædning og gjorde undertiden, ved at forøge Uensartetheden, Forholdene endnu mere forvirrede. De store Udstyknings af de kgl. Godser, der fandt Sted i Aarene 1765—87, gav en saadan naturlig Lejlighed til at forsøge en Forbedring af Skyld-sætningsforholdene for disse enkelte Distrikter, men der blev ikke Tale om at etablere et nyt Matrikulssystem. En lignende An-

ledning gav de talrige Udskiftninger, der fandt Sted i Slutningen af det 18de Aarhundrede, og Administrationen (Rentekammeret) forsøgte undertiden i Forbindelse med denne Ophævelse af Jordfællesskabet at foranstalte lokal Nymatrikulering. Men da Skyld-sætningen i saadanne Distrikter ordentligvis blev højere end i de Nabodistrikter, hvor man paa primitiv Maade havde fordelt de gamle Byrder mellem Lodsejerne, blev disse Forsøg paa Forbedring af Matrikulsforholdene — de saakaldte „Setzung“er — ikke populære, og de blev 1796 definitivt opgivet. Rentekammerets mest alvorlige og velmente Forsøg paa Forbedring af det sønderjydske Matrikulsvæsen var dermed haab-

løst strandet, og den danske Administration fik ikke mere Lejlighed til at gennemføre den Reform, der var saa stærkt paakrævet.

Befolkningens Misfornøjelse med og Regeringens Mistillid til Systemet var dog fremdeles lige rodfæstet, og da der f. Eks. den 31. Dec. 1800 udstedtes en Forordning om Opbevaring og eventuelt Aflevering af Korn til Brug ved Krigsforanstaltninger, da forlod man den gamle Matrikul og fremskaffede et nyt Plovta, der alene hvilede paa Arealet, idet det beregnedes ganske summarisk efter 48 Demat Marskland eller 100 Tdr. Geestland lig 1 Plov. Man fik derved et saakaldt „overordentligt Plovta“, der var Skattegrundlag i visse Tilfælde, og da mange Distrikter efterhaanden — af kgl. Naade — fik Nedsættelse i det ordinære Plovta, fremkom der for disse yderligere et „reduceret Plovta“, der kunde anvendes for visse nærmere bestemte Skatter. I enkelte Egne havde man tillige et „Kirkeplovta“ til Fordeling af nogle kirkelige Udgifter, og i de tiendeydende Egne havde man endelig et „tiendepligtigt Plovta“. Saa mange forskellige Skattegrundlag var naturligvis meget besværlige, og Forvirringen blev yderligere forøget ved den store Mængde Skatter og Afgifter, der efterhaanden blev paalagt. Der skal saaledes i Husum Amt have været 114 forskellige Benævnelser paa de Skatter og Afgifter, som Indbyggerne maatte udrede, endda til meget

forskellige Tider, og som det af ovenstaaende vil fremgaa, efter flere forskellige Ligningsgrundlag. Man ved snart ikke, hvad man mest maa beundre, Befolkningens Taalmodighed og Taalsomhed over for et saa primitivt og dog saa forskelligartet System eller Administrationens Evne til at finde Vej frem i en saa fuldkommen Labyrinth, som Hertugdømmernes Skattevæsen efterhaanden var blevet.

I Kongeriget var Misfornøjelsen med den gamle Matrikul fra 1688 ogsaa stærkt stigende, navnlig efter Aar 1800, da Fremskridtene i Landbruget havde fremkaldt en ganske ændret Situation. Denne almindelige Misfornøjelse var vel nok det eneste „Lighedspunkt“ mellem de to Matrikuler, men den førte dog med sig, at da man omkring Aarhundredeskiftet blev nødt til at udskrive en ny Grundskat af „Besiddelse, Nytte og Brug af fast Ejendom“, da forlod man baade i Kongeriget og Hertugdømmerne de gamle Matrikuler, sikkert i rigtig Erkendelse af disses store Ufuldkommenheder. Man forsøgte sig da, baade her og der, med en Art Vurdering af Ejendommene som Grundlag for den nye Skat. De nærmere Regler for disse Vurderinger indeholdtes i de saakaldte Tak-sationsforordninger af 1. Oktober 1802 for Kongeriget og af 15. December samme Aar for Hertugdømmerne. I Kongeriget gik man dog snart igen tilbage til Matrikulen, men Foranstaltningen

har Interesse som det første Forsøg paa at gennemføre de samme Skatteligningsprincipper nord og syd for Kongeaen. De to Landsdeles Matrikulsforhold fik derved et Berøringspunkt, maaske det første siden Erik Plovpenning's Dage.

De to analoge Forordninger var rimeligvis tænkt som Indledning til en ny og ensartet Æra paa Skattevæsenets Omraade. I hvert Fall indeholdt de begge Kongens udtrykkelige Tilsagn om Udarbejdelsen af nye Matrikuler for hele Riget, snarest ske kunde. Sagen blev ogsaa straks taget op, og den 8. Maj 1804 kunde Rentekammeret i en „Allerunderdanigst Forestilling“ forelægge Kong *Christian VII* Forslag til en ny Matrikulering, „hvortil begge Majestæters Riger og Hertugdømmerne højlig trængter.“ Man lægger i Indstillingen ingenlunde Skjul paa, at Norge og Hertugdømmerne havde de sletteste og mest ufuldkomne Matrikuler, og egentlig skulde man altsaa først tage sig af disse Lande. Men man er ogsaa klar over, at netop de primitive og samtidig saa uensartede Forhold, der herskede navnlig i Hertugdømmerne, vilde volde Matrikuleringsarbejderne store Vanskeligheder og meget Besvær. Man finder det derfor rigtigst at begynde i Kongeriget, hvor Forholdene dog var nogenlunde overskuelige, og først naar man her havde indvunden fornøden Erfaring, da fortsætte i Rigets øvrige Dele.

1806 begyndte da de store

Matrikuleringsarbejder, der gav Danmark dets nye og stadig gældende Matrikul, et Værk, der skulde blive af uoverskuelig administrativ og kulturel Betydning for vort Land. Man gik frem med stor Grundighed og var øjensynlig besluttet paa ikke at sky noget Arbejde, der var nødvendigt for Opnaaelsen af et godt og for Fremtiden tilfredsstillende Resultat. Dertil kom, at man i alle Forhold arbejdede efter detaljerede og meget omhyggeligt udarbejdede Instruktioner, saa alle Resultater fik et tiltalende og ensartet Præg. Men Arbejdet tog lang Tid, langt mere end man havde beregnet.

Først den 1. Januar 1844 kunde Matrikulen træde i Kraft, efter at man altsaa havde arbejdet derpaa i over en Menneskealder, men Danmark havde ogsaa da et Matrikulsværk, der utvivlsomt var et af de bedste dengang eksisterende, saavel ved sin Kvalitet i det hele, som navnlig ved sin gennemførte Ensartethed for det ganske Land. Man havde tilvejebragt detaljerede Kort over alle Landets Jorder med nøje Angivelse af alle Ejendomsgrænser, endogsaa i de uopdyrkede Hedeegne. Dernæst var alle Jorder takserede (boniterede) og klassificerede efter deres Godhed, hvorhos alle Markers og Grundstykkers Arealer var beregnede. Man var derefter i Stand til — efter visse nærmere Regler — at udregne hver Ejendoms Hartkorn, saaledes at dette paa det givne Tidspunkt var et tilfor-

ladeligt Udtryk for Ejendommens Skatteevne. Samtlige Arbejder havde kostet Staten ca. 2¹/₄ Million Kr., en forholdsvis beskedne Sum, naar henses til, at der var Tale om et omfattende Værk, der var en absolut Nødvendighed for en Kulturstat, og som var gennemført paa en Maade, der var en Kulturstat værdig. —

Alt medens disse Arbejder var under Udførelse i Kongeriget, havde Hertugdømmerne taalmodigt ventet paa, at ogsaa deres Time skulde komme, saaledes som det var dem lovet i Forordningen af 1802. Men desværre havde de kongerigske Arbejder taget saa lang Tid, at vi var komne ind i en Periode, hvor de politiske Begivenheder overskyggede alt, og ingen havde mere hverken Tid eller Interesse til overs for Hertugdømmernes Matrikulsvesen. Danmark kom ikke til at gøre sine Erfaringer paa dette Omraade frugtbringende hernede, men det blev den prøjsiske Forvaltning, der skaffede Sønderjylland den saa længe ventede nye Matrikul.

I 1861 havde man i Prøjsen vedtaget en Lov vedrørende en Nyordning af Grundskattevesenet, og det var en Forudsætning for denne Ordning Gennemførelse, at der for hele Kongeriget skulde tilvejebringes en Matrikul (Kataster), indrettet overalt efter de samme Principper. De regerende Myndigheder var dog paa dette Tidspunkt ikke tilbøjelige til at bringe større Ofre for at faa en Matrikul, der var mere end tilsy-

neladende ensartet, og som hvilede paa et solidt og tilforladeligt teknisk Grundlag. Dette fremgaar bl. a. af, at der til Matrikularbejderne blev fastsat saa kort Tid, at det for de senere Slægter har været en ubegribelig Gaade, at denne kunde overholdes. Men den blev det. Med den senere mangeaarige Generalinspektør for det tyske Katastervæsen, *F. G. Gauss*, i Spidsen var de egentlige Matrikularbejder som foreskrevet gennemført til Juli 1864. Etableringen af den prøjsiske Matrikul er da ogsaa med Hensyn til Tid en Recordpræstation, som ingen anden Stat har kunnet drømme om at nærme sig. Men det ligger i Sagens Natur, at sligt kun kunde gennemføres, naar man i videst mulig Udstrækning benyttede alt det forhaandenværende Materiale, der var blot nogenlunde anvendeligt. Og man kunde ikke tillade sig at være synderlig kritisk overfor dette, da egentlige Nyopmaalinger af Arealerne nødvendig maatte indskrænkes til et ret ringe Minimum. Man fik derfor ikke i Prøjsen nogen i sit tekniske Grundlag ensartet og smuk Matrikul som i Danmark, men man fik Rammer, som man senere energisk og med Held har arbejdet paa at udfylde.

Naturligvis saa man nok Skavankerne ved det anvendte Hastighedsarbejde, og da derfor efter 1866 Turen kom til de „nye“ Provinser, fik Sagkundskaben mere Raaderet, og man gik grundigere til Værks. Slesvig kan

derfor glæde sig over at staa paa Højde med de Dele af det gamle Tyskland, der fik Rigets bedste og mest ensartede Matrikul. Næsten hele Arealet blev nyopmaalt efter moderne Principper, kun for de gamle kongerigske Enklaver bibeholdt man de gamle danske Kort fra Matrikuleringen i Aarhundredets Begyndelse. Disse Distrikter, der tidligere havde haft den gunstigste Stilling med Hensyn til matrikulære Forhold, blev nu langt distancerede, og de er den Dag i Dag Stedbørnene i den sønderjydske Matrikul. De faar jo trøste sig med, at de er fuldt ud paa Højde med Forholdene i det gamle Land. De egentlige slesvigske Jorder, der ikke kunde fremvise Matrikulskort eller andet matrikulært Materiale af nævneværdig Værdi, fik derimod en Matrikul, der i teknisk Henseende sikkert maa betegnes som en af Europas bedste og smukkeste.

Den sønderjydske Matrikul blev færdig 1879, og der var da tilvejebragt gode og nøjagtige Kort over samtlige Jorder med Angivelser af Grænserne for hver enkelt Ejendom og for hver enkelt Parcel. Ligeledes var alle Arealer beregnet, og der var foretaget en Klassificering og Taksation af Jorderne, hvorefter hver Parcell Skatteevne blev angivet ved et Tal „Daler Reinertrag“, der altsaa i en vis Forstand svarer til det danske Hørtkorn, selv om Fremgangsmaaden og Beregningen her var noget afvigende fra den i Kongeriget anvendte.

Har Sønderjyderne end saaledes maattet vente længe, og har de end i lange Tider maattet klare sig med primitive og mangelfulde Matrikulsforhold, saa har de til Gengæld i de sidste Par Menneskealdrer kunnet glæde sig ved den Tryghed og den Sikkerhed i Ejendoms- og Skelforhold, som en solid og omhyggelig udarbejdet Matrikul alene giver. Og der er ikke mere Anledning til at kaste misundelige Blikke mod Nord. Det er jo kun rimeligt og en ganske naturlig Følge af Opmaalingsteknikkens Udvikling, at man i 1870 kunde arbejde efter Metoder, der baade var mere nøjagtige og mere hensigtsmæssige for Matrikulens fremtidige Benyttelse end de Fremgangsmaader, man var i Stand til at foreskrive i 1806, da man planlagde Kongerigets Matrikul. Den store Forskel viser sig — populært udtrykt — navnlig deri, at medens man ved Opmaalingen her med Sten eller underjordiske Drainrør har afmærket et meget stort Antal af de Fikspunkter, hvorfra Opmaalingen i sin Tid blev foretaget, saa fandt saadan Afmærkning ikke Sted i Kongeriget. Ved alle de efterfølgende Maalinger har man derfor nord for Kongeaen stedse været henvist til at benytte de eksisterende Terrainpunkter (Skelpunkter) som „Udgangspunkter“, medens man her har kunnet søge tilbage til de mere sikre, afmærkede Fikspunkter. Og det vil uden nærmere Forklaring let forståas, at den sidste Methode giver

langt bedre og nøjagtigere Resultater. Den tillader, at man kan sikre sig en absolut rigtig Forbindelse mellem de gamle oprindelige Skel og alle senere tilkomne, ligesom den giver Midler til altid at kunne genfremstille i Marken mulig forsvundne eller utydelige Skel. Og navnlig dette sidste er efter det gamle System altid meget vanskeligt — tit og ofte umuligt med den Nøjagtighed, som Forholdene kræver.

Men ud over denne Kvalitetsforskel i det tekniske Grundlag, som de to Matrikulers forskellige Alder ganske naturligt maatte medføre, er der endnu en meget betydningsfuld Afvigelse mellem Matrikulssystemerne nord og syd for Kongeaaen, saaledes som disse forelaa i 1920, og som de fremdeles føres videre den Dag i Dag. Og denne Divergens hidrører fra de ganske forskellige Metoder og Principper, man her og der har anvendt ved Matrikulens daglige Vedligeholdelse og à jourføring.

I Kongeriget er hele Landets Matrikul samlet i København, hvor Matrikuldirektoratet danner en Afdeling under Landbrugsministeriet. Alle Genparter af Matrikuldokumenterne og alle Oplysninger om Matrikulens Udvisende skal altsaa indhentes fra dette Centralkontor. Her — og alene her — registreres alle de Forandringer, som det praktiske Livs Handel og Omsætning daglig foranlediger i Matrikulen. Men de Opmaalingsarbejder m. m., der skal

udføres paa Stedet som Grundlag for Udstykninger, Delinger o. s. v., foretages *ikke* af Stats-Kontoret, men derimod af privat-praktiserende Landinspektører, der, i Lighed med Sagførere, betales af den, der ønsker deres Tjeneste. Landinspektørerne indsender da det fornødne Materiale til Matrikuldirektoratet i København, hvor Forandringen indføres i Matrikulen.

I Sønderjylland derimod er — som i Tyskland — Systemet et ganske andet. For det første er Matrikulen ikke centraliseret paa eet Sted, men den er spredt ud paa lokale Distriktskontorer og altsaa i anderledes Nærhed af den Jord, hvortil den svarer. For det andet udføres de Arbejder, der er nødvendige for Matrikulens à jourføring ikke af private Forretningsfolk, men af de statsansatte Tjenestemænd, der er knyttet til Matrikulens lokale Kontorer, og som altsaa tillige fører Egnens Matrikul. De Gebyrer, der betales af Publikum for Udførelsen af matrikulære Arbejder, gaar da i Statskassen. —

Det er altsaa *væsensforskellige* Systemer, vi opretholder nord og syd for Kongeaaen, saa der bliver Spørgsmaal om et Enten — Eller. En Sammenligning vil nu let vise, at for Publikum byder den sønderjydske Ordning de fleste Fordele, navnlig gennem Matrikulens Decentralisation. Det er selvsagt ganske anderledes hurtigt og bekvemt for Befolkningen direkte at kunne gaa til et Kontor paa

Stedet og faa Oplysninger om Matrikulens Udsende, fremfor at rekvirere saadanne fra Kø-København. Men ogsaa Matrikulen selv befinder sig utvivlsomt bedst ved det System, man har hernede, der for den rent fagmæssige og tekniske Side byder den store Fordel, at Staten har den hele Vedligeholdelse i sin Haand. En Matrikul er, ret beset, et mægtigt og meget kostbart Statsarkiv, der Dag ud og Dag ind er Gensandt for et meget betydeligt Brug og meget Slid. Den kræver derfor den mest omhyggelige Pleje og Pasning, hvis den ikke, paa næsten uoprettelig Maade, skal tabe i indre Kvalitet og Brugbarhed. Og det ligger i Sagens Natur, at den fornødne Pleje langt lettere lader sig gennemføre paa ensartet og systematisk Maade, naar al Vedligeholdelse sker gennem Statens egne Organer. Tilmed taaler en Matrikul ikke at staa stille, men den skal faktisk, for at opretholde sin Standard, stadig udvikles henimod det mere fuldkomne, eftersom Jordens stedse stigende Værdi og stærkere Deling stiller stedse større og større Krav til dens Paalidelighed og Nøjagtighed. Vedligeholdelsesarbejderne maa derfor ofte anlægges paa langt Sigt. Men ogsaa dette lader sig langt lettere gøre, hvor samtlige Arbejder udføres af Staten selv, der ikke som den private Forretningsmand er nødt til at tage Hensyn til den øjeblikkelige Fordel.

Et smukt Eksempel paa,

hvad Stats-Vedligeholdelse kan betyde, har man i det tyske Matrikulsvæsens hele Stilling. Den tyske Matrikul fra 1864 maatte efter sin korte Tilblivelses-tid være svag og mangelfuld i mange Henseender. Men det blev dens Held, at man straks fra første Færd drog den naturlige Konsekvens, at Staten helt og fuldt vilde vedligeholde sine egne Arkiver. Og der skabtes derfor samtidig med Matrikulens Etablering en Organisation af Statskontorer, der gennem den daglige Vedligeholdelse med stor Kraft og Energi har arbejdet paa Værkets Fuldkommengørelse og Forbedring. Matrikulens Status er derfor nu, selv set i Forhold til Tidens mægtigt forøgede Krav, bedre end i 1864. Efter det i Danmark benyttede System vil man neppe der kunne paavise en tilsvarende Udvikling.

Genforeningen i 1920 har altsaa for Matrikulsforholdenes Vedkommende endnu ikke medført, at den gamle Administrationsgrænse ved Kongeaen er slettet. Og hvor ønskeligt dette end kan være saa vil det dog utvivlsomt være forbunden med nogen Betænkelighed for Sønderjylland at opgive sit uden Sammenligning bedre System til Fordel for det i Kongeriget anvendte. Snarere maatte man ønske, at man i det gamle Land efterhaanden vilde søge at tilegne sig de Metoder og Principper, der her i et Par Menneskealdre saa udmærket har staaet deres Prøve. Vil man paa den

Maade slutte Ringen og genoprette det gamle naturlige Fællesskab fra Erik Plovpenninges Dage, da vil det sikkert betyde en mægtig Fremdrift og Opgang for

dansk Matrikulsvæsen i det hele. Sønderjyllands Erfaringer blandt de Fremmede vil da, paa Matrikulsforholdenes Omraade, ikke være indhøstet forgæves.

Den alsiske Sture-Slægt.

Af Cl. Eskildsen.

Af de mange uddøde Adels-slægter i vort Land er der næppe een, der endnu staar saa stærkt i Befolkningens Minde som Sture-Slægten paa Als. Man ved nøje, hvor „Tammes-Stu“ boede, man kender hans Gaver til Notmark og Ketting Kirker, hans raske Svar til Kong Kristian, og en hel Del andre Sagn samler sig om hans Person. Stureslægten nævnes altid som een af de betydeligste blandt de faa sønderjydske Slægter, der holdt ud her nede paa deres Gaarde efter den holstenske Adels Indtrængen.

Slægtens Vaaben var en hvid Stør med røde Finner i blaat Felt, paa Hjelman to blaa Vesselhorn, sammenbundne med et hvidt Klæde eller med en Stør paa tværs mellem dem.

Naar man i Dansk Adels-Aar-bog søger nærmere Oplysninger om denne vor sønderjydske Adelsslægt, opdager man, at dens første Oprindelse ligger i Mørke, og at det ikke engang er sikkert, om Sturerne er af sønderjydsk Oprindelse. 130 Aar før den første Sture nævnes paa Als,

forekommer der nemlig nede i Holsten en Slægt af samme Navn, der ogsaa fører Støren, og Vaabenmærket er som bekendt altid det sikreste Tegn paa en Slægts Samhørighed. I Aaret 1189 hjalp en Eggerd de Sture Hertug Adolf, da Henrik Løve belejrede Segeberg. 1201 opsagde han imidlertid Hertugen Troskab og sluttede sig til Kong Valdemar. Hans Søn sad senere paa Kellingdorf, ikke langt fra Krempe, ved den holstenske Flod Stør, fra hvilken Slægten tydeligt nok havde taget Navn og Vaabenmærke. Det er dog meget tvivlsomt, om der er en Forbindelse mellem denne holstenske Slægt og den alsiske, til Trods for den fælles Stør i Vaabnet. Ingen af de Navne, man kender fra den holstenske Slægt, forekommer senere hos den alsiske, og man kan derfor som det sandsynligste antage, at de alsiske Sturer virkelig er oprundne af den Ø, hvor de senere havde deres store Gaarde.

I denne Forbindelse maa det nævnes, at den berømte svenske

Stureslægt, hvis kendteste Repræsentant er Rigsforstander Sten Sture, vistnok ingen Forbindelse har med den alsiske. Rigtignok fortælles, at de svenske Sturer gjorde Arvekrav gældende, da de alsiske Sturer uddøde paa Mandsiden. I øvrigt nævnes ogsaa en Væbner Peder Sture i Nørrejylland, men han fører tre Sværd i sit Vaaben og har altsaa heller ingen Forbindelse med Sturerne paa Als.

Stureslægten kendes gennem 250 Aar, og der skal her kort nævnes, hvad man ved om dens enkelte Repræsentanter.

1. Slægtled.

1. *Lorends Sture* til Helved var 1341 Vidne ved et Forlig mellem Præsten af Notmark og hans Sognefolk om nogle Jorder, som Slægten havde tillagt Kirken. 1355 nævnes han nok engang som Medforlover for Hertug Valdemar under Navnet Lasse Sture.

2. Broderen *Christian Sture* nævnes ved begge de samme Lejligheder og fører ligeledes Støren.

2. Slægtled

(Christian Stures Børn)

3. *Henrik Sture*, gift med Fru Ide, der 1390 nævnes som Enke.

4. *Bendix Sture* til Gammelgaard. Hans Datter Kathrine var gift med Benneke Schinkel til Enggaard, der døde 1408.

5. *Thomas Sture* besegler til Vitterlighed 1358, nævnes atter 1368 og besegler 1397 det store Vidne paa Urnehoved Landsting

over Arvedelingen mellem Hertuginde Elisabeth og Hertug Heinrich.

3. Slægtled

(Thomas Stures Børn).

6. *Claus Sture* til Gammelgaard, gift med Margrethe Vagnsen (Wunniksen), om hvis Broder eller Fader det vistnok hedder i Kong Erik af Pommerns Klage: „Peder Vagnsens Bønder i Satrup, Ulderup og Blans er blevet udplyndrede og mishandlede af de holstenske Herrer i Sønderborg.“

7. *Markvard Sture*, der ogsaa nævnes som en af de sønderjydske kongetro Adelsmænd, der har lidt Overlast af de holstenske Grever og deres Adelsmænd.

Dette Slægtled har altsaa oplevet den frygtelige Medfart, der overgik de i Landet hjemmehørende, kongetro Hirdmænd. De fleste blev slaaet ihjel af de indtrængte Holstenere eller trykket ned i Bondestandens Kreds, og deres Gods blev frataget dem og overgivet til de tyske Herremænd. En Del, deriblandt Medlemmer af Slægterne Urne, Friis, Skram og Abildgaard, søgte nordpaa til den Konge, de havde svoret Troskab, og deres Efterkommere har i de senere Aarhundreder spillet en betydelig Rolle oppe i det gamle Land. Den mindste Del af denne dansk-sønderjydske Adel holdt ud paa de fædrene Gaarde, indgik senere Blodsforbindelse med den fremmede tyske Adel og blev opsuget af denne. Til disse sidste hører altsaa Sturerne paa

Als. Hvilke Omstændigheder der har bevirket, at de blev hernede, kan ikke siges

4. Slægtled.

8. *Henrik Sture*, Søn af Claus (6). Besegler 1421 til Vidne, at Sønderjylland altid har hørt til Danmark, og nævnes senere flere Gange. 1443 tilskøder han Helligaandshuset i Flensborg Gods i Medelby.

9. *Peder Sture*, Søn af Markvard (7). Efterlader sig tre Sønner, hvoraf den ene dog ikke kendes.

5. Slægtled.

10. *Thomas Sture* til Gammelgaard, Søn af Henrik (8). Nævnes 1476, men er død før 1487. Gift med Anna af den sønderjydske Slægt Emmiksen. Fru Anna med sine Døtre og Svogre sælger 1494 Visgaard i Tinglev Sogn til Løgum Kloster.

11. *Erik Sture* til Solvig (Hustrup Sogn), Søn af Peder (9). Var 1467 Høvidsmand paa Tranebjerg. Havde 1464 to Gaarde i Højst i Pant af Henrik Eisen Lange. Nævnes 1490 som Ejer af Vraagaard ved Burkal. Har vistnok været gift med en Gjordsen fra Solvig

12. *Peder Sture*, Søn af Peder (9). Præst i Lysabild. Skænkede 1487 fem Gaarde i Lysabild til Helligaandshuset i Faaborg til en evig Messe for Slægten, kaldet Sturernes Vikariat.

6. Slægtled.

(Thomas Stures Børn).

13. *Henrik Sture* til Gammelgaard faldt sammen med sin Broder Claus og mange andre Herremænd fra Nordslesvig, f. Eks. Henrik Rantzau fra Karlsvraa, Jørgen Ahlefeld fra Søgaard, Hans Ahlefeld fra Tøring, Hartvig Reventlov fra Gram og Eggert Gjordsen fra Solvig i Slaget mod de ditmarsiske Bønder ved Hemmingsted i Aaret 1500. Henrik Stures Enke Gissel solgte 1510 Gammelgaard til sin Svoger Volf Sture. 1514 skødede Fru Gissel af sine Godser i Notmark og Hundslev 5 Mark aarlige Renter til Notmark Kirke.

14. *Claus Sture* til Gammelgaard, falden 1500 ved Hemmingsted, gift med Sophie Holk, der endnu 1541 levede som Enke i Haderslev.

15. *Volf Sture* til Gammelgaard, Amtmand i Haderslev, hylder 1523 Hertug Frederik paa Gottorp med 6 Heste, besegler 1533 Unionen og skriver sig da „til Helvit“. 1534 betaler Volf Sture Skat af 70 Gaarde paa Als. Død 1550 eller 1551. Gift med Anna Ahlefeld fra Borghorst i Sydslesvig, der siges at være bleven 105 Aar gammel.

Vi erfarer altsaa her, hvor stort Sturernes Jordtilliggende var. 70 Helgaarde (fulde Bol) er ret meget, naar man betænker, at f Eks Solvig og Kogsbøl i Vestslesvig kun naaede op paa 40, men det kan naturligvis langtfra maale sig med Sønderjyllands

største Herresæde, Ahlefeldernes Søgaard, som naaede op paa 190 Bol Adelen Blomstringstid har nu begyndt, men Sturerne har ikke naaet at faa den udnyttet fuldt, idet de ikke fik deres Gods samlet. Det var Hertug Hans paa Sønderborg, der krydsede dette Arbejde.

Volf Stures Giftermaal viser, at Sturerne nu som de andre sønderjydske Slægter, der var blevet tilbage, blander sig med deres oprindelige Dødsfjender, den holstenske Adel. Det blev her som de andre Steder det sidste Trin før Undergangen. Som saa mange andre af Adelen paa Als havde Volf Sture Bopæl i Haderslev ved Hertug Hans den Ældres Hof. Herremændene kedede sig paa deres ensomme Gaarde og tilbragte derfor en Del af Vinteren i Købstaden.

7. Slægtled.

A. Claus Stures Børn:

16. *Magdalene* fik 1548 af Kristian den Tredie tildelt Indtægterne af en Læst Korn aarligt af Ulkebøl Kirkes Jorder, som hendes Moder havde haft før hende, medens „Herligheden“ var gaaet i Arv til Volf Sture. Døde 1562 i Haderslev.

17. *Margrethe*, død allerede 1528, fremhæves for sin Skønhed, gift med Danmarks Riges berømte Hofmester Mogens Gøye til Krenkerup, Clausholm o. s. v. (død 5. April 1544 paa Skanderborg Slot), Gravmæle i Voldum Kirke.

B. Volf Stures Børn:

18. *Lene*, gift med Ditlev von der Wisch til Vraagaard og Søllingvraa, Olpenæs og Fresenhavn, der faldt 1500 ved Hemmingsted.

19. *Cathrine*, gift med Peter Petersen (v. Dæden) til Unevad.

20. *Asmus Sture* til Gammelgaard, død mellem 1543 og 1546, hvorved Gammelgaard først kom til Jørgen (22), senere til Thomas Sture (21).

21. *Thomas Sture* til Helvedgaard og Gammelgaard, født om ved 1503. Var 1512 Page hos Hertug Frederik paa Gottorp og hørte 1519—30 til hans Hofsinde. 1534 deltog han i Johann Rantzaus Krigstog til Jylland. Ved Grev Kristoffers Forræderi blev han fanget 1535 og sendt til Malmø, hvor han sad i Fangenskab til Marts 1536, da han af Borgmester Jørgen Kock blev sendt til Kong Kristian for at forhandle om Byens Kapitulation. Han slap fri og nævnes 1537 som Hofsinde paa Saltø. 1538—41 havde han Nyslot med Vesternæs, Abildtorp og Sørup Birker til Pant af Kronen. 1546 ledsagede han Johann Rantzau paa en Baderejse til Coblenz, og 1548 ledsagede han Prinsesse Anna til Sachsen. 1549 blev han Amtmand over Als, Sønderborg og Nørborg og var det indtil sin Død. Aaret efter blev han desuden forlenet med Næsbyhoved. Var af Kongen betroet til at bevogte den fangne Kong Kristian den Anden. 1556 nævnes Thomas Sture blandt de indbudte til Hertug Ulrik af

Meklenborgs Bryllup med Prinsesse Elisabeth. Han døde den 20. November 1563 paa Helvedgaard.

Thomas Sture opgiver 1557 sin Alder til 50 Aar og sin Formue til 10,000 Gylden. Endnu mens Faderen levede, overtog han Helvedgaard og lod der opføre „et med Volde og Grave omgivet Slot.“ 1555 arvede han efter Broderen Jørgens (22) Død ogsaa Gammelgaard 1562 nævnes han endvidere som Ejer af Stormsgaard i Ravsted Sogn. Som man ser, har Sturerne i Tidens Løb ejt ikke saa lidt Jordegods i Slogsherred, baade Visgaard i Tinglev Sogn, Søllingvraa i Bylderup Sogn, Vraagaard i Burkal Sogn, Stormsgaard i Ravsted Sogn og Bøndergods i Højst og Ravsted Sogne. Hvorledes det altsammen er kommen i Slægtens Eje, vides ikke.

Thomas Sture var gift med Bertha Ahlefeld til Lindaa i Angel, der døde 1580 og blev begravet ved sin Mands Side i Notmark Kirke. 1569 havde Fru Bertha ladet opsætte det af Jacob v d. Borch udførte store Epitafium, der endnu ses i Notmark Kirke. Hun skænkede sammen med sin Mand Prædikestolen til Hørup Kirke og 1555 Klokkerne til Ketting Kirke. Et Sagn paa Eggen fortæller, at disse først var bestemte til Notmark

Kirke, men de viste sig at være for store og blev derfor ophængte i Ketting Kirke.

22. *Jørgen Sture* til Helvedgaard og Gammelgaard, hvilken sidste han 1546 arvede efter sin Broder Asmus (20). Studerede 1541 i Rostock og 1543—46, alt-saa til Luthers Død, i Wittenberg, gift med Hese Rumohr fra Roest i Angel, dræbt 1555 i en Duel med Hans Sehestedt.

8. *Slægtled.*

23. *Catharine* til Helvedgaard, gift med Hans Blome til Seedorf og Neuendorf, Amtmand i Sønderborg, død 19. August 1599 i Wetzlar. Hans Blome solgte 1584 for sig og sin Hustru til Hertug Hans Gammelgaard og Helvedgaard, (Østerholm) med 113 Bøndergaarde for 175,000 Rigsdaler, samt 1584 af det øvrige Arvegods i Slogs Herred Stormsgaard samt Bøndergods i Tagholm, Høgsholt, Havsted, Fovderup og Hornse i Ravsted Sogn og Gaaskær i Bjolderup Sogn for 24,500 Rigsdaler.

Catharines eneste Datter *Mette*, der arvede hele Sturernes og Blomernes Guld og Gods, blev senere gift med Gregers Ahlefeld paa Søgaard, og gennem Spindesiden lever Sturernes Blod saaledes videre i den grevelige Ahlefeldske Linie.

Vi hilser Dankongen som Drot i vort Land.

*Vi hilser Dankongen som Drot i vort Land
med Danebrogs dejlige Farve,
den vajer saa vide fra Strand og til Strand,
vor Bøddel har fundet sin Bane,
hans Vælde er omme, hans Tid er forbi,
og løst er den Lænke, han lagde os i.*

*Krist signe vor Konge, hans Hustru og Hjem,
han signe vort Folk og vort Rige,
han lade det gode og skønne gro frem
og lade det hæmmende vige,
han hjælpe os alle at bygge og bo
med Hæder og Samhu i Tryghed og Ro!*

*Vi takker ham stille for Dagen, som gaar,
vi takker for Dagen, som kommer,
vi takker for Frihedens varmende Vaar
med Varsel om Sol og om Sommer,
vi hejser vor Fane fra Strand og til Strand
og hilser Dankongen som Drot i vort Land.*

Johan Zerlang.

S A M L E R E N .

Begravelsesskikke.

II. Fra Roost i Arrild Sogn.

Til *Straalæg* indbødes selve Dødsdagen: „Værsgod at komme ned til *Straalæg*!“ Derefter var *Kistelæg*. Dertil indbødes af 3 Bydemænd, to i Vestersognet, en i selve Byen. Der blev budt Kaffe om Eftermiddagen, og saa var man oppe at se *Liget*. Hele Byen undtagen *Udflyttere* var indbudte til *Kistelæg*, ikke blot det sædvanlige *Bylav*. Man fik i *Regelen* saa *Mellemmad*, og hos velstaaende *Bønder* var de to *Lys*, der ved *Begravelsen* blev

givet til *Kirken*, tændt ved *Kistelæget*.

Mindst en *Dag*, helst to inden *Begravelsen* blev der bedt til *Henfølgelsen* til om *Formiddagen* Kl. 9—10. *Gæsterne* fik først *Kaffe*, før i *Tiden* blev der i *Stedet* for budt *Varmøl*, sidste *Gang* ved *P. Vinds* *Jordefærd* i 1865. Saa taltes der i *Huset* af *Præst* eller *Degn*, og *Skolemesteren* sang *Liget* ud. Saa *kørtes* der til *Kirke*. Først kom fire *Mænd* paa en *Vogn*, to af dem bar *Lys*, to bar *Kærter*. Det var en *Æressag* at komme til at bære dem; mest *Hæder* var der ved at

bære Lysene. Der var store Skilte paa Lysene med afdødes Navn, Fødsels- og Dødsdag og et Bibelsted eller en Linje af en Salme, og de var pyntede med lange sorte Slør. Hvis der gaves Lys, kom Følget ind i Kirken, og der blev holdt Ligprædiken. Talte Præsten i Stedet for ved Graven, saa var det Gravtale. Ved Ligprædiken var der opskrevet „Pensjonal“ (Personalialia), som oplæstes af Præsten fra Prædikestolen. Der var bedt 8 Bærere.

Efter Jordfæstelsen kørte man hjem hver for sig. (I Sejerslev kørte man i lige saa pæn Skare hjem fra som til Kirken.)

I Sørgehuset fik man *Middagsmad*, der bestod af Sødsuppe og Flæsk. Først blev der bedt en Bøn, saa hed det: „Vil I nu værsgod aa skær et Styk Kag. Saa skal et nok blyv forber.“ Efter Bordet blev der sunget en Salme og atter bedt en Bøn Det gav endnu Kaffe, før Følget tog hjem.

Anden Dag blev kun de nærmeste Naboer og Slægtninge bedt. Det gav Middagsmad og Kaffe; men alt var mindre højtideligt end første Dag. Til Mellemmad gav det skaaret Brød og Kaffe og Te. Denne sidste var tilsat med Kanel, som Kogekonen (æ Køks) kom i den i Køkkenet.

— — —

Da Branderup Præst blev bedt til Ligfølge. I Branderup Sogn i Tørninglen fik man i 1864, da Pastor Wiberg var afskediget, en slesvig-holstensk Kandidat til Præst. Det var dengang endnu Skik og Brug paa Egnen, at naar en Gaardmand var død, blev der bedt til Ligfølge hele Sognet over, og dertil udsendtes Bydemænd, sædvanlig de nærmeste Naboer. Det hændte saa, at der døde en Mand i Rurup, og Naboen P. G. skulde være Bydemand i Branderup By. Om Formiddagen kom han til Præsten, som

han traf i Studerekamret, og med Hatten i Haanden indbød han saa i de Efterladtes Navn Præsten til at komme til det Klokkeslæt, at følge den Afdøde til Jorde og efter Begravelsen paa Kirkegaarden tage med til Sørgehjemmet og spise der til Middag. Det var det sædvanlige, at Præst og Degn skulde indbydes til denne Del af Begravelsen. — Da Bydemanden havde forrettet sit Ærinde paa gængse Maade og mente, at han var kommen pænt fra det, fik han en Tilrettevisning af Præsten, fordi han ikke havde banket paa Døren og ikke sat sin Hat fra sig paa Forstuen, inden han kom ind.

Det krænkede P. G., der var en ældre Mand og havde gjort 3aars Krigen med som Underofficer, men han gjorde gode Miner til slet Spil og gik videre rundt i Byen for at indbyde; han skulde jo intet Hus gaa forbi. En saadan Bydemand blev i hvert Hus — det hørte ogsaa til -- indbudt til at sidde ned og nyde enten det ene eller det andet. Det var gerne Kaffe eller Kaffe-punch. Var han en Elsker af Punchene, kunde det give mange en saadan Dag; P. G. fik mange, inden Dagen var forbi, og med hver Punch steg baade Ærgrelsen over Præstens Tilrettevisning og den gamle Underofficers Mod. Da han var færdig, aflagde han atter Præsten Besøg, hængte Hatten i Forstuen, bankede paa Døren og tren dristig ind. Atter indbød han med de sædvanlige Ord Præsten til Ligfølge og Begravelse, men saa tilføjede han højt og kraftigt:

„Æ vild da viis æ Præst, te æ forstær å vær høfle —, men forresten, hvo' møjer har en vel behov å gør væ et mæ en skidde Præst, som it kan prærk?“

Og saa gik P. G., og Præsten kunde spekulere over Høflighed.

R. P.

— — —

Tælleremser.

Ælle bælle, jeg fortæller, Skibet
gaar til Aabenraa, køber for en
Skilling Skraa, deler den i syv Dele
— en, to, tre, fire, fem, seks, syv —
Ræven er en Hønsetyv, fra hans
Næse til hans Mund vejer firsinds-
tyve Pund. Naar man trækker ham
i Halen, gaar han op og ned ad
Gaden. Naar man trækker ham i
Nakken, gaar han op og ned ad
Bakken. Ole vip, Ole vap, du — slap!

(Fra Fjelstrup.)

Ele mele sukker sele,
inde kinde brode vinde,
du som lærer bogstefere,
es knes knus knas,
itte vil vitte vil komme til Dag,
elven tvelden tvit,
pog, pag — væk!

(Fra Notmark Sogn.)

Enneke vænnike Sokker i møj,
ørum dorum donner i døj,
is as Ole fas,
stik om stak om sti,
du er — fri!

(Fra Vedsted Sogn.)

Hæk pæk Møllesæk,
nu maa du gaa — væk!
(Fra Daler og Visby Sogne.)

Enneke, fenneke sukkede mig,
Ovel, dovel donner i dig.
Akede, fakede, Bunes Knas,
Is as, Fiolens Kas!
vandre ni, vandre ti,
du er skøttefri.

(Fra Lintrup Sogn.)

Ele Mele mæs —
Lundtoft, Tø'sbøl, Kvæ's,
Snurum -- Bum!

(Fra Stubbæk.)

Enneke penneke sokede mej
åvel dåvel denneridej
is as ullefas
svaneke ni, svaneke ti
oggede stoggede sti — fri.

(Fra Arrild Sogn.)

Ole, bole, gik i Skole
med sin Søsters røde Kjole,
kom hjem Klokken fem,
gik på Hoved i sin Seng,
Ole vip, Ole vap, du slap.

(Fra Rinkenæs.)

Middel mod Kalvekastning.
En gammel Kone i Arrild Sogn
anbefaler: Man udhuler en trekan-
kantet Tøjrestage, saa man kan putte
en Lillefinger ind i den. Hullet
fyldes med Dyvelsdræk, og Tøjre-
stagen bankes ned i den ene Side
af Krybben. Den Ko, der stadig
staar over Lugten, kaster ikke Kalv.

De gloende Hænder. Der var
en Gang en Kone, som havde travlt
med at spinde Juleaften. Da Klok-
ken var ti, kom der en Skikkelse og
satte sine gloende Hænder paa Vin-
duet, og en Røst sagde:

„Her kan du se, hvad jeg i
Helvede vandt,
fordi jeg paa Juleaften
spandt.“

(Fr. Callesen, Bredevad.)

**Det tredje danske Hjem-
stavnskursus vil blive afholdt i
Tønder fra 2. til 8. August 1925.
Planen vil blive meddelt i et af de
nærmeste Numre.**

Tønder Amts Centraltrykkeri
(Indeh. P. Andresen)

udfører alle

Juletryksager

smukt og billigt.

HANS BECK'S
Bog,- Kunst- og
Papirhandel

—
Bøger indbindes
smukt og billigt
i eget Bogbinderi.

Forlang Tilbud fra
Piano- J. B. Jepsen, Tønder
bygger
Pianoer, Hus-Orgler, Noder, Gramofoner

Indmeldelser i Historisk Samfund for Sønderjylland
modtages af Udgiverne.